

O B S A H

Úvodní slovo

15

1. Jazyk, jeho funkce, jeho fungování jako znakové soustavy

1.1 Jazyk a jazykověda. Postavení jazykovědy mezi vědami. Vztah jazykovědy k ostatním vědám	17
1.1.1 Jazyk, řeč, jazykověda	17
1.1.1.1 Lidská řeč	17
1.1.1.2.1 Jazyk	17
1.1.1.2.2 Jazyk, text	18
1.1.2 Místo jazykovědy mezi vědami	
1.1.2.1 Klasifikace věd, stupnice věd	20
1.1.2.2 Místo jazykovědy v této stupnici	23
1.1.2.2.1 Jazykověda jako věda společenská	23
1.1.2.2.2 Obecná jazykověda jako abstraktní teoretická věda	23
1.1.2.2.3 Konkrétní teoretické jazykovědné disciplíny	24
1.1.2.2.4 Aplikace jazykovědy. Komplexní vědy teoretické vybudované na základě aplikace	24
1.1.2.2.5 Vztahy jazykovědy k jiným vědám	25
1.1.2.2.5.1 Vědy a disciplíny hierarchicky nižší	25
1.1.2.2.5.2 Pomezí disciplín	26
1.1.2.2.5.3 Vedlejší disciplíny jazykovědy a disciplíny sousední	26
1.1.2.2.5.4 Paleografie a epigrafika	27
1.1.2.2.5.5 Textová kritika	28
1.1.2.2.5.6 Metrologie, numismatika	28
1.1.2.2.5.7 Filozofie jazyka	28
1.1.2.2.5.8 Intersektce jazykovědy, teorie komunikace a teorie informace, obecná sémiologie	29
1.1.2.2.5.9 Sociologie jazyka, antroponymie, etnolinguistika, psycholinguistika	31
1.1.2.2.5.9.1 Sociolinguistika	31

1.1.2.2.5.9.2 Antroponymie	33
1.1.2.2.5.9.3 Etnolingvistika	33
1.1.2.2.5.9.4 Psychologická lingvistika, psycholingvistika, logizující lingvistika	34
1.1.2.2.5.9.5 Jazykověda a estetika	36
1.1.2.2.6 Jazykověda a filologie, jazykověda a gramatika	36
1.1.3 Funkce jazyka a textu /J. Svobodová/	38
1.2 Členění jazyka a fungování jazykového znaku	46
1.2.1 Jazykové roviny a hierarchizace jazykových jednotek	46
1.2.1.1 Úvodem. Jazykové roviny a jazykové plány	46
1.2.1.2.1 Jednotky distinktivní a delimitativní.	
Plémy a merismata	48
- Foném a hláska	49
- Pojem fonologického protikladu, pojem merismatu	51
- Slabika, takt	54
- Pojem plému relativního	56
1.2.1.2.2 Významové jednotky a jejich roviny	56
1.2.1.2.2.1 Sémiony a subsémiony	56
- Subsémiony - amalgam - nulový exponent - plérém - morfologické protiklady	57
	60
	61
1.2.1.2.2.2 Slovo jako sémion, lexém, slovní druh	65
- Problém slova	70
- Slovní druh	
1.2.1.2.2.3 Komplexní sémiony	72
1.2.1.2.2.3.1 Komplexní onomatologické jednotky	72
1.2.1.2.2.3.2 Prémorfologické formace	73
1.2.1.2.3 Pojem kryptokategorie	77
1.2.1.3 Episémion, jeho jazykové modely, jeho formy.	79
Rovina syntaktická	
1.2.1.3.1 Syntaktická rovina a její subroviny	82
1.2.1.3.2 Pojem větného členu	83
1.2.1.3.3 Větné dvojice a vztahy mezi jejich prvky	84
1.2.1.3.3.1 Shoda	84

stylu	352
6.8 Styl individuální, subjektivní, objektivní a kolektivní a subsystém	353
6.9 Dodatek. Individualistické teze. Croce, Vossler, neolingvisté	354
Poznámky a dodatky	356

Seznam literatury I - XI

Pozornost věnujeme téžinám a metodám jazykovědy, problematice jazykového vývoje a změny, funkčním rozdílům jazyka a obecně stylistická.

Při zpracování tohoto textu pomohly PhDr. Anna Krajčová, MSc., a PhDr. Jitka Svobodová-Chmelová.

A. Krajčová vypracovala paragraf "Kropanantová analýza", str. 109 - 114. /1.2.2.2.1.3.1/

J. Svobodová vypracovala paragrafy 3.1.2. /"Společenská funkce subsystémů", s. 295 - 299/, 3.4.3.3.1. /s. 321 - 324/ a spolupracovala na §§ 3.1.1. /str. 294 - 297/, 3.2.1.2. /s. 302 - 304/, 3.2.2.2.1. /s. 309 - 310/. V první části textu vypracovala § 1.1.3. /"Funkce řeči", s. 38 - 45/.

Pozornost textu před vydáním byla věnována univ. profesor PhDr. Josefů Dubeková, MSc., a Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze.

Ze ochoty, s kterou se ujal recenzce a se obstaral a pečlivě shledování práce mi patří srdečný dík.

Jan Šabrálek

V Praze dne 18. února 1981.

1.2.1.3.3.2	Rekce	84
1.2.1.3.3.3	Přimykání	84
1.2.1.3.3.4	Přifařování /koordinace/	85
1.2.1.3.3.5	Predikace /přisuzování/	85
1.2.1.3.4	Paradigmatické a syntagmatické vztahy	86
1.2.1.3.5	Hypersyntaktická rovina. Promluva, diskurs	87
	- Nadvětné vztahy, odkazování, diafora	88
	- Funkční perspektiva výpovědi	89
1.2.1.3.6	Sémantické a jiné funkce prozodických a konfigurativních vlastností	91
1.2.1.3.6.1	Znakové funkce proeminence, melodie, pausy	91
1.2.1.3.6.2	Delimitativní signály	93
1.2.1.4	Jazykovědné disciplíny odpovídající hierarchii rovin	94
1.2.1.4.1.1.1	Fonetika	94
1.2.1.4.1.1.2	Fonologie, syntagmatická fonologie, kvantitativní fonologie, fonologická typologie	94
1.2.1.4.1.2	Grafetika a grafemika	95
1.2.1.4.2	Morfofonologie	95
1.2.1.4.3	Lexikologie, morfologie, plérématica	95
1.2.1.4.4	Syntax a syntagmatika	95
1.2.1.4.4.1	Závislostní syntax. Lexiko-syntaktická syntagmatika	96
1.2.1.4.4.2	"Nezávislostní" syntax, frázová gramatika	97
1.2.1.4.5	Hypersyntax	97
1.2.1.4.6	Akcentologie, intonologie	97
1.2.2	Jazykový znak, jeho podstata a fungování	98
1.2.2.1	K vývoji studia znakových soustav. Druhy znaků	98
1.2.2.1.1	Od stoiků k Saussurovi	98
1.2.2.1.2	Peirce a jeho klasifikace znaků	99
1.2.2.1.2.1	Indexy a indicie /symptomy/	100
1.2.2.1.2.2	Ikona, diagram	101
1.2.2.1.2.3	Symbol, znak konvenční /"arbitraire"/	102
1.2.2.1.3	Aliquid stat pro aliquo. Trojúhelník Ogdenův. Tzv. "unilaterálnost"	104
1.2.2.2	Naše pojetí znaku a jeho fungování	104

1.2.2.2.1	Image acoustique - concept? /Saussure/	104
1.2.2.2.1.1	Interní znakový vztah, externí mimoznakový vztah	105
1.2.2.2.1.2	Externí systémový vztah, lexikální pole, lexikální třída	107
1.2.2.2.1.3	Komponentová analýza. Obsah a rozsah denotátu /1222131 A. Krejzová/	109
1.2.2.2.2	Potencialita a okurrence /jazyk a text/, denotace a designace, komponentová analýza na úrovni okurrenční. - Sémiotika a okurrenční sémantika	118
1.2.2.2.2.1	Designace skrze denotaci	118
1.2.2.2.2.2	Sémiotika, okurrenční sémantika	120
1.2.2.2.2.3	Komponentová analýza na úrovni okurrenční. Noém /1.2.2.2.2.4 Synergie/	120
1.2.2.2.3	Některé terminologické "rovnice"	122
1.2.2.2.4	Podrobněji k otázce "bilaterálnosti" znaku	124
	- Symptomatický znak	125
	- Vlastní jméno	125
	- Shifters /zařazovače/	126
	- Znaky kategoriální, gramatické	126
1.2.2.2.5	Metajazyk, metadesignace /metadesignát, metatext/. Kody substitutivní	127
1.2.2.2.6	Konotace - kodesignace	130
1.2.2.2.7	Pojem obsahu	131
1.2.2.2.7.1	"Ontologický referent". Smysl	131
1.2.2.2.7.2	Smysl episemionu, proeminence a FPV	132
1.2.2.2.7.3	Pragmatický obsah výpovědi	132
1.2.2.2.7.4	Hypotéza geneze jazykového projevu. Znovu k schématu jazykové komunikace	134
1.2.2.2.8.1	Asymetrie jazykového znaku	136
1.2.2.2.8.1.1	Karcevskij, Skalička, Coseriu, Guiraud	137
1.2.2.2.8.1.2	Homonymie, paronymie, synonymie, polysemie, kryptokategorie, synkretismus, dubleta, supletivismus	137
1.2.2.2.8.1.3	Asymetrie na rovině okurrenční, okurrenční synonymie, okurrenční substitute,	

pragmatická synonymie	141
1.2.2.2.8.1.4 Asymetrie a přemorfologické formace.	
Asymetrie a desyntaktizace	142
1.2.2.2.8.1.5 Asymetrie a nulový znak, asymetrie a	
prázdný znak	143
1.2.2.2.8.2 Sémilogie, sémiotika, sémantika proti	
onomasiologii	144
1.2.2.2.8.3 Redundance a ekonomie v jazyce a v textu.	
Sémantická hustota textu. Kondenzace - kon-	
-centrace, amplifikace - diluce	145
1.2.2.2.8.4 Otázka vágnosti v jazyce	148
1.2.2.2.8.5 Problém centra a periférie v jazyce	148
1.2.2.2.9 K otázce motivovanosti znaku	149
1.2.2.2.9.1.1 ΟΥΘΕΙ - ΨΕΘΕΙ	149
1.2.2.2.9.1.2 Relativní motivace	151
1.2.2.2.9.2 Mluvnická stavba jazyka a struktura	
myšlení	152
1.2.2.2.9.3 Tzv. sémantická filozofie	156
2. <u>K dějinám a metodám jazykovědy</u>	158
2.1 Cesta k vědecké jazykovědě	158
2.1.1 Předvědecká etapa. Od starověku do 18. století	158
2.1.2 Cesta k historickosrovnávací metodě	163
2.1.3 Ustavení historickosrovnávací metody	163
2.2 Metody a pracovní postupy novější jazykovědy	166
2.2.1 Mladogramatikové a jejich kritikové	166
2.2.1.1 Úvodem	166
2.2.1.1.1 Mladogramatikové	167
2.2.1.1.2 Omezení platnosti hláskových zákonů.	
Metody historické rekonstrukce	169
2.2.1.1.2.1 Omezení platnosti hláskových zákonů	169
2.2.1.1.2.2 K metodám historické rekonstrukce	170
2.2.1.1.2.2.1 Význam srovnávaných elementů	170
2.2.1.1.2.2.2 Výskyt	170
2.2.1.1.2.2.3 Kritérium starobylosti	170
2.2.1.1.2.2.4 Kritérium založené na hláskových zákonech	170

2.2.1.1.2.2.5	Faktor analogický a morfofonologický	171
2.2.1.1.2.2.6	Metoda relativní chronologie	172
2.2.1.1.3.1	Hugo Schuchardt	173
2.2.1.1.3.2	Areální jazykověda, lingvistická geografie, dialektologie, vlnová teorie	173
2.2.1.1.3.2.1	Dialektologie	173
2.2.1.1.3.2.2	Lingvistická geografie	174
2.2.1.1.3.2.3	Vlnová teorie	176
2.2.1.1.3.3	Metoda "slov a věcí"	178
2.2.2	Současná doba	178
2.2.2.1	Strukturalismus	178
2.2.2.1.1	Úvodem	178
2.2.2.1.2	Saussure, škola ženevská, Bally, Sechehaye, Frei, Godel, Engler, De Mauro. Od Ballyho ke studiu lexématických struktur, "polí"	178
2.2.2.1.3	Škola pražská	182
2.2.2.1.4	Kodaňská škola	187
2.2.2.1.5	Strukturalismus americký	190
2.2.2.1.5.1	Edward Sapir	190
2.2.2.1.5.2	L. Bloomfield	190
2.2.2.1.5.3	Linguistic Circle of New York	191
2.2.2.1.5.4	Harrisův distribuionalismus	191
2.2.2.1.5.5	Michiganská škola. C. C. Fries	193
2.2.2.1.5.6	Transformační a generativní gramatika	194
2.2.2.1.5.7	Tesnière a Guillaume jako předchůdci dyna- mické lingvistiky	200
2.2.2.1.5.7.1	L. Tesnière, valence, aktanty, pojem trans- lace a jeho vztah k "transformaci" generati- vistů	200
2.2.2.1.5.7.2	Gustave Guillaume, psychosystematika /jazyk/ a psychomechanika /genese/. Guillaumisté	204
2.2.2.2	Kvantita, frekvence, matematické metody	209
2.2.2.2.1	Úvodem	209
2.2.2.2.2 až 2.2.2.2.4	Teoreticko-množinný způsob, entropie, statistika	211
2.2.2.2.5	Použití statistiky lexika	211

2.2.2.2.5.	Frekvenční seznamy pro aplikaci didaktickou	211
2.2.2.2.5.2	Statistická zkoumání diferenciací románských jazyků. Sergijevskij, Křepinský. Zipf. Trnka	212
2.2.2.2.5.3	Glottochronologie a její kritika	214
2.3	K problematice umělých jazyků	217
3	<u>Klasifikace jazyků a srovnávací jazykověda</u>	221
3.1	Srovnávací studium historické /diachronní/. Genealogická klasifikace. Jazykové rodiny	221
3.1.1	Jazyková rodina indoevropská	223
3.1.1.1	Větvě indoevropské rodiny	223
3.1.1.2.	Problém bližších příbuzenských vztahů mezi ie. jazyky	231
3.1.1.2.1	Tradiční pojem jazyků "kentumových" a "satemových"	231
3.1.1.2.2	Dělení Porzigovo	232
3.1.1.2.3	Dělení Schleicherovo	232
3.1.1.2.4	Složitější pohledy	232
3.1.2	Semito-hamitská jazyková rodina	238
3.1.3	Uraloaltajské jazyky	241
3.1.4	Nostratická hypotéza	241
3.1.5	Jiné jazykové rodiny. Sumerové, Ligurové, Etruskové, Iberové, Baskové. Jazyky asijské, africké, americké	241
3.2	Pojem jazykového kontaktu	245
3.2.1	Jazykový kontakt, bilingvismus, transfúze, substrát, adstrát, superstrát, substituce jazyků	245
3.2.2	Pojem jazykového svazu	249
3.2.3	Pojem kreolského jazyka	252
3.3	Srovnávací studium synchronní	253
3.3.1	Pojem "stavu" jazyka	253
3.3.2	Metoda analytické komparace. Mathesius, Havránek aj.	254
3.3.2.1	Porovnávání v plánu systémovém a v plánu funkčním	254
3.3.2.2	Teoretická konfrontace diferenční	255

3.3.2.3	Praktická konfrontace. Pojem transpozice ve "srovnávací stylistice". Jednotka komparace, jednotka překladu. Překladatelské postupy	256
3.4	Klasifikace typologická. F. Schlegel, A. W. Schlegel, W. Humboldt, H. Steinthal a vrstevníci, V. Skalička, E. Sepir, typologie významová, postulát typologie pragmatické a narratologické	257
3.5	Sociolingvistická klasifikace jazyků	263
4.	<u>Problém jazykového vývoje a změny</u>	265
4.1	Otázka vzniku jazyka	265
4.2	O vývoji jazyka	266
4.2.1	O všeobecné změně a vývoji	266
4.2.2	Problém vztahu vnějších a vnitřních faktorů ve vývoji jazyka	267
4.2.3	Fyziologické předpoklady jazyka a řeči. K otázce změn vyplývajících z faktorů fyziologických	276
4.2.4	Nestejná tempa rozvoje jednotlivých rovin a složek jazyka	277
4.2.4.1	Složka lexikální	278
4.2.4.2	Vývoj fonematického a gramatického systému jazyka	
4.2.4.2.1	Fonologický systém a jeho hláskový suport	281
4.2.4.2.2	Vývoj gramatické stavby jazyka	286
4.2.4.2.2.1	Změny v morfologii	286
4.2.4.2.2.2	Změny v oblasti syntaxe	288
4.2.5	Souvislost a interakce změn v různých rovinách systému	289
4.2.6	Změna typu	290
4.2.7	Diferenciační a integrační pochody v jazyce. Vznik subsystému a dialektu, zánik dialektu	291
4.2.8	Otázka zákonitosti a náhody ve vývoji jazyka	292
5	<u>Subkódy jazyka</u>	294
5.1	"Funkční jazyk", subsystém, subkód	294
5.1.1	Pojem, terminologie, subkód a jazyk /Š. - Sv./	294

5.1.2 Společenské funkce subsystémů, nositelé sub-	298
systémů /J. Svobodová/	
5.2 Subsystémy vertikální a horizontální	300
5.2.1.1 Vertikální subsystémy	300
5.2.1.2 Asymetrie vztahu mezi funkcí a prostředkem	
/subkódem/, J. Sv. a J. Š.	302
5.2.1.3 Sociokulturní využití dialektu nebo cizího	
jazyka. Diglosie	304
5.2.1.4 Nedostatek vertikálního členění	305
5.2.1.5 Vertikální subsystémy a využívání prostředků	
extralingvistických	305
5.2.1.6 Pojem normy	306
5.2.1.7 Kodifikace a jazyková politika	307
5.2.2 Subsystémy vydělitelné na ose horizontální	308
5.2.2.1 Ose "horizontální" jako ose dodatekové odborné	
kompetence	
5.2.2.2 Vnitřní členění horizontálních subsystémů	309
5.2.2.2.1 Vnitřní tématická stratifikace subsystémů	309
5.2.2.2.2 Vertikální členění horizontálního subsystému	309
/Sv. - Š./	
5.2.2.2.3 Paralelní horizontální subsystémy	311
5.2.2.2.4 K otázce vztahu horizontálního a areálního	
členění jazyka	311
5.2.2.3 Pražská škola a horizontální subsystémy	312
5.2.2.4 Migrace mezi subsystémy. Banalizace termínů	312
5.2.2.5 Cizí jazyk jako odborný kód	313
5.2.2.6 Odborná terminologie a dialekt	314
5.2.3 Areální členění jazyka	314
5.2.4 Specifické terminologické systémy v dialektech	316
5.2.5 Regionální varianta jazyka může být členěna	
vertikálně.	316
5.2.6 Stato-ethnické varianty jazyka	316
5.3 Konotativní vlastnosti a symptomatické funkce sub-	
systémů	316
5.4 Subkódy mluvené a subkódy psané	317
5.4.1 Norma mluvená a norma psaná jako subsystémy jazyka	317

5.4.2	Norma mluvená a "hovorové" útvary jazyka	319
5.4.3	K poměru fonologické soustavy a grafiky	319
5.4.3.1	Grafika a fonologická soustava	319
5.4.3.2	K dějinám písma a pravopisných systémů	320
5.4.3.3	Některé zvláštní grafické a záznamové systémy	327
5.4.3.3.1	Notační systém tlumočnický /J. Svobodová/	327
5.4.3.3.2	Systémy stenografické	332
5.4.3.3.3	Jiné notační systémy /znaky logiky, aritmetiky, substitutivní znaky algebraické, Morseova "abeceda", notace hudební, Braillovo písmo	335
5.4.4	Sociální úloha písma	339
5.5	Básnický "jazyk" a metrické systémy	340
5.6	Je třeba odlišovat subkód, žánr, komunikativní sféru a typ textu	341

6.	<u>Styl, stylistika</u>	342
6.1	K vývoji pojmu "styl". Rétorika	342
6.2	Styl jako výběr a uspořádání jazykových prostředků	346
6.3.1	Stylistické protiklady a synergie na ose syntagmatické	347
6.3.2	Paradigmatika stylistických protikladů a syntagmatika	347
6.3.3	Jazykové roviny a stylistické protiklady	348
6.3.3.1	Úroveň jednotek distinktivních	348
6.3.3.2	Úroveň sémionu a subsémionu	348
6.3.3.3	Úroveň syntagmatu a episémionu	349
6.3.3.4	Úroveň promluvy a diskursu.	
	Kompozice	350
6.3.3.5	Subsystémy jazyka a styl	350
6.3.3.6	Okkurrenční synonymie z hlediska stylistického	351
6.4	Stylometrie	351
6.5	Stylistika genetická a stylistika textu	351
6.6	Stylistika jako disciplína jazykovědná	351
6.7	Problém vztahu formy a obsahu, problém znakovosti	